

Marek JANIK¹

PRZEDPROJEKTOWE BADANIA PRZESTRZENI MIEJSKIEJ. PRZYKŁAD ZASTOSOWANIA NARZĘDZIA BADAWCZEGO

1. Wstęp

Artykuł przedstawia badania przedprojektowe, przeprowadzone w 2016 roku z udziałem grupy studentów studiów 2. stopnia. Badania dotyczyły możliwości wykorzystania budynku dawnej strażnicy granicznej w Cieszynie, który po utracie swojej pierwotnej funkcji, w pogarszającym się stanie technicznym, był równocześnie miejscem ważnej aktywności społecznej i kulturowej. Ta sytuacja skutkowałą długotrwałą dyskusją bez widoków na jakikolwiek kompromis. W ostrej formie ujawniła się tu nader częsta, chociaż zazwyczaj nieeksponowana albo wręcz nieuświadomiona, sytuacja konfliktu wartości przy podejmowaniu decyzji dotyczących wykorzystania miejskich zasobów. Celem badań było zidentyfikowanie i przedstawienie jak najszerszego zestawu lokalnych zasobów poprzez ujawnienie różnorodnych możliwości ich wykorzystania. W badaniach użyto testowo opracowywanej przez autora metody badawczej.

2. Przedmiot badań

Przedmiotem badań był budynek dawnej strażnicy granicznej przy Moście Przyjaźni w Cieszynie oraz jego najbliższe otoczenie. Budynek, który był częścią urządzeń przejścia granicznego został wzniesiony we wczesnych latach 60-tych zeszłego wieku i przez blisko 40 lat pełnił funkcję posterunku granicznego, miejsca kontroli celnej i paszportowej. Po wejściu w 2003 roku Polski do Strefy Schengen obiekt stracił swoją funkcję. Towarzyszące mu zadaszenie nad częścią mostu granicznego zostało dość szybko rozebrane zaś część pomieszczeń samego budynku zaczęła być doraźnie najmowana na potrzeby, rozwijającej się gwałtownie po zniesieniu kontroli celno-paszportowej przygranicznej działalności gospodarczej (głównie jako miejsce handlu i usług). Stopniowo, wraz ze zmianami społeczno-gospodarczymi, zmieniał się profil najemców. Ostatecznie w budynku, który trafił

¹ Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, ul. Akademicka 7 Gliwice, marek.janik@polsl.pl

pod zarząd „Śląskiego Zamku Sztuki i Przedsiębiorczości”², znalazły swoje siedziby organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, pracownie rzemieślnicze i artystyczne. W 2009 roku w głównej, najbardziej eksponowanej, części budynku rozpoczęła funkcjonowanie Świetlica Krytyki Politycznej. Jedną z podstawowych działalności Świetlicy było wsparcie dla dzieci z rodzin patologicznych, poprzez prowadzone przez wolontariuszy zajęcia pozaszkolne, a także warsztaty, kolonie i półkolonie. W budynku Świetlicy funkcjonowała także księgarnia, sprzedająca wydawane przez Krytykę Polityczną książki. Znaczące dla lokalnej kultury stały się regularnie organizowane spotkania i dyskusje z przedstawicielami świata sztuki, nauki i polityki, często inspirowane literaturą lub filmem. Spotkania te dotyczyły współczesnych problemów i były dla mieszkańców, również z czeskiej części Cieszyna, okazją do ważnych rozmów. Działalność Krytyki Politycznej nastawiona jest na uruchamianie społecznej energii, wrażliwości i wyobraźni poprzez znoszenie podziałów między polityką, sztuką i nauką. Symbolicznie niezwykle wzmacniała ten fakt lokalizacja w budynku dawne straży granicznej, co podkreślała jeszcze przyjęta przez Świetlicę nazwa „Na granicy”. Duża aktywność ogólnopolskiej organizacji i szerokie zaangażowanie społeczne nadały charakterystycznemu budynkowi nowe znaczenie i zakorzeniła Świetlicę we współczesnym życiu miasta. Prócz lokalu Krytyki Politycznej w budynku funkcjonowały między innymi: Pracownia szkła i ceramiki „Studio Gajda”, Spółdzielnia społeczna „Centrum Warsztatowe Parostatek”, Stowarzyszenie „Serfenta”. Tak użytkowany obiekt pełnił istotną rolę w życiu kulturalnym miasta, równocześnie jest jednak budynkiem mocno zaniedbanym, w nie najlepszym stanie technicznym z modernistyczną, dość brutalnie jawiącą się na tle krajobrazu cieszyńskiej starówki i Góry Zamkowej formą³.

3. Problem badawczy

Bezpośrednią przyczyną wyboru obiektu dawnej strażnicy jako przedmiotu badań była głośna dyskusja, dotycząca zamiaru wyburzenia budynku, która rozgorzała w Cieszynie na przełomie roku 2015 i 2016. Jak się okazało w trakcie późniejszych badań, zamiysł wyburzenia obiektu dawnej strażnicy był podnoszony na forum publicznym miasta właściwie od czasu zlikwidowania przejścia granicznego, znajdując zarówno swoich zwolenników jak i przeciwników. Ostatnia odsłona tej dyskusji miała jednak odmienny charakter za sprawą zmian politycznych. Wybrane w 2014 roku nowe władze samorządowe reprezentują poglądy konserwatywno - prawicowe co, w kontekście sytuacji po wyborach parlamentarnych z 2015, deklaracji zamiaru wyburzenia budynku - siedziby lewicowej Krytyki Politycznej nadało charakter politycznej rozgrywki⁴. Konflikt nagłośniły wystąpienia publiczne wielu osób

² Samorządowa instytucja kultury Miasta Cieszyn i Województwa Śląskiego. Od 2011 r. funkcjonuje pod nazwą „Zamek Cieszyn”

³ Forma czasu przeszłego, która się tu pojawia wynika z tego, że w 2016 r. umowy najmu zostały wypowiedziane i organizacje musiały wyprowadzić się z budynku. W czasie prowadzonych badań sprawa nie była jeszcze przesądzona.

⁴ Taką wymowę miał również w zamierzeniu interwencyjny ale bardzo nierzetelny artykuł, który ukazał się w ogólnopolskim wydaniu Gazety Wyborczej i walcie przyczynił się do eskalacji napięcia.

stających w obronie Świetlicy, podnoszących przy tym liczne korzyści w sferze społecznej i kulturowej jakie miastu jej działalność przynosi. Zwolennicy wyburzenia obiektu wskazywali z kolei na jego zły stan techniczny a nade wszystko oszpecanie reprezentacyjnego miejsca wjazdu do kraju i psucie efektownego widoku na Górę Zamkową.

Rysunek 1 Widok dawnego budynku strażnicy, w tle Góra Zamkowa

Fig. 1. View of the old watchtower building, Castle Hill at backside

Źródło: zbiory autora

Kwerenda w dostępnych materiałach dała wgląd w argumenty obu stron i dynamikę sporu. Publiczna dyskusja tocząca się w lokalnej prasie i na portalach internetowych pozwalała zrozumieć złożoność problemu, jego zakorzenienie w historii Cieszyna, zwłaszcza związek z traumą podziału miasta, ale także uwyrażniała istotne mankamenty obydwu forsowanych opcji [3].

Sprowadzenie debaty publicznej wokół problemu budynku strażnicy do dychotomii „wyburzyć – zostawić” było głównym problemem, prowadzącym do przyjęcia silnie emocjonalnych stanowisk i ich coraz większej polaryzacji. Jego efektem stało się rosnące napięcie po obu stronach sporu i dążenie do jego siłowego rozwiązania. Wartości, które były przywoływane na wsparcie jednej i drugiej opcji nie były sprzeczne ani wykluczające się, natomiast ich zakotwiczenie w dwóch radykalnie określonych rozwiązaniach fałszywie zdefiniowanego problemu ufundowało sytuację pogłębiającego się konfliktu, którego zakończeniem w powszechnym odczuciu mogło być jedynie zwycięstwo jednej ze stron i porażka drugiej. Taka sytuacja pociąga za sobą duże koszty społeczne i często nie prowadzi do dobrego wyboru.

Powstawanie tego rodzaju konfliktowych sytuacji zazwyczaj bierze początek z powzięcia przekonania (często wynikającego z rutyny) o sposobie rozwiązania realnego, chociaż czasem

źle sformułowanego, problemu bez dobrego, otwartego na rzetelną publiczną dyskusję rozważenia wszystkich okoliczności, które mogą mieć znaczenie w podejmowanej kwestii. Ograniczenie pola dyskusji do wyboru „albo-albo” usuwa w cień inne potencjalne opcje, które mogą być pod różnymi względami korzystniejsze i uwzględniające racje obu przyjętych początkowo możliwości.

Kwestią do rozstrzygnięcia w tym konkretnym przypadku powinno zatem być nie: „wyburzyć czy zostawić?” ale: „jak, najlepiej dla miasta i jego mieszkańców, wykorzystać zasoby tego miejsca?”. Jako zasoby należy tu rozumieć zarówno zasoby przestrzenne (teren, budynek) i środowiskowe (zielen, ekosystem nabrzeża i wzgórza zamkowego) jak i zasoby społeczne (struktury organizacyjne budujące kapitał społeczny, poczucie związku z miejscem, gotowość do współdziałania, otwartość) i kulturowe (krajobraz miejski, artefakty).

Takie postawienie problemu daje szansę na zbudowanie podstaw sensownej i owocnej debaty, gdzie różne argumenty mogą być ze sobą zestawiane i rozważane, przy założeniu otwartości oraz szerokiego społecznego współuczestnictwa w wypracowaniu najlepszego dla miasta i jego mieszkańców rozwiązania. Wymaga to jednak dobrego materiału wstępnego, przedstawiającego całe pole możliwości i pozwalającego uczestnikom i decydentom ważyć konsekwencje wyboru lub odrzucenia różnych kierunków i sposobów działania. Zamiarem przeprowadzonych badań było wypracowanie takiego materiału.

Problem badawczy został zatem sformułowany jako ujawnienie istniejących, szeroko rozumianych, zasobów miejsca i możliwych efektów ich różnego wykorzystania.

Celem badań nie było przy tym znalezienie najlepszego rozwiązania problemu, bo taka ocena zawsze jest kwestią przyjętej perspektywy i preferencji użytkowników, ale uzyskanie uporządkowanego materiału pokazującego możliwe kierunki rozwojowe i przewidywane konsekwencje ich obrania. W zamierzeniu miało to być opracowanie, które z jednej strony pozwoliłoby wyjść z pułapki „zero-jedynkowego” sporu i poszerzyć pole dyskusji o inne możliwości, z drugiej – poprzez uporządkowanie i osadzenie debaty na bardziej merytorycznym gruncie - pozwoliłoby na świadomy udział mieszkańców w konstruktywnej dyskusji i procesie podejmowania decyzji dotyczącej istotnego problemu miejskiego.

4. Metodologia

W badaniach zastosowano autorską metodę badawczą. Metoda ta jest obecnie dopracowywana [2], przeprowadzone badanie było dobrą okazją do przetestowania skuteczności jej działania.

Metoda bazuje na podstawowych zasadach, stworzonej przez A. Straussa i B. Glasera, teorii ugruntowanej [1] a także na, wypracowanej w procesie rozwoju analizy systemowej, koncepcji wielorakiej perspektywy [5].

W metodologii teorii ugruntowanej dąży się do wypracowania teorii (średniego zasięgu) nie na podstawie przyjętych wcześniej założeń czy aksjomatów ale poprzez badania terenowe i zbieranie danych empirycznych. Teoria niejako „wyłania się” w procesie

prowadzonych badań, przy ograniczonej do minimum prekonceptualizacji problemowej. [4, s. 26]

Metoda teorii ugruntowanej rozwinęła się w naukach społecznych i jest stosowana do badań konkretnych, realnie istniejących sytuacji. W przypadku projektowania urbanistycznego, czy gospodarki przestrzennej tym co nas interesuje jest również sytuacja istniejąca ale kluczowym zagadnieniem poznawczym jest jej możliwa zmiana czyli sytuacja projektowana – przyszła. Badanie dotyczy zatem w znacznej części bytu nieistniejącego ale (na różne sposoby) możliwego.

Podstawą zastosowanej tu metody badawczej jest konstruowanie roboczych wariantów możliwych – ujętych w ogólnych zarysach – zmian funkcjonalno-przestrzennych. Te warianty stają się zarówno roboczymi teoriami w postaci hipotetycznych sytuacji po zrealizowaniu poszczególnych koncepcji, jak i budują perspektywy pozwalające prognozować skutki ich realizacji. Owe robocze teorie są przy tym – podobnie jak w metodologii teorii ugruntowanej – nieustannie dopracowywane z udziałem osób, których projektowana sytuacja dotyczy.

Istotne znaczenie w użytej metodzie ma różnicowanie perspektyw poznawczych, co pozwala na poszerzenie oglądu i uzyskanie pełniejszej wiedzy o badanej sytuacji w różnych jej aspektach. Różnicowanie to zachodzi najpierw w postaci formowanych roboczo perspektyw oglądu pojawiających się za sprawą różnych wariantów projektowego rozwiązania. Później jest rozwijane w trakcie oceny przewidywanych skutków realizacji poszczególnych wariantów, poprzez wyprowadzane z tych skutków kategorie. Owe kategorie stają się bowiem kolejnymi perspektywami oglądu wszystkich założonych wariantów, uzupełniając obraz ich przewidywanego oddziaływania i dając, poprzez zastosowanie tych samych kategorii, możliwość ich lepszego porównywania.

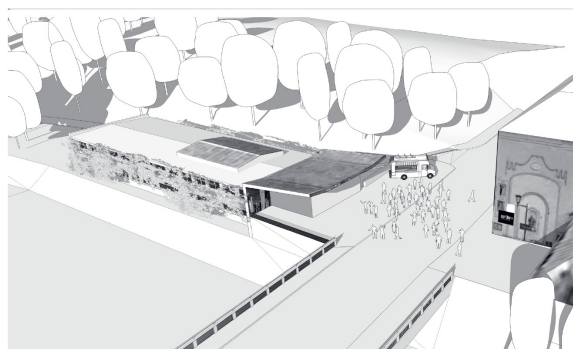
Zakładając poszczególne warianty wzięto pod uwagę zarówno rozpoznane uprzednio uwarunkowania budynku i otoczenia jak i jego kontekst historyczny i przestrzenny oraz uwarunkowania szersze, jak np. strategię rozwojową miasta. Teoria ugruntowana była wykorzystana również do przeprowadzenia wstępnych, rozpoznawczych badań *in situ* obiektu dawnej strażnicy i jego otoczenia. Na podstawie wstępnej, ogólnej wiedzy o sytuacji przyjęto siedem kategorii rozpoznania: społeczną, kulturową, ekonomiczną, środowiskową, techniczną, odczuć (fenomenologiczną) i obserwacji pozostałych. Zebrane w tych kategoriach informacje i obserwacje stały się, obok kontekstu miejskiego, podstawą do wypracowania ogólnych koncepcji przestrzenno-funkcjonalnych, reprezentujących różne kierunki możliwego rozwoju sytuacji.

Do badań przyjęto 6 wariantów działania:

Wariant 1 – „drobny remont”, ograniczający się w sferze inwestycji do niezbędnych, niewielkich prac remontowych oraz zakrycia, najbardziej kłopotliwej z uwagi na wygląd, bocznej elewacji bluszczem. W tym wariacie zachowane zostają dotychczasowe funkcje,

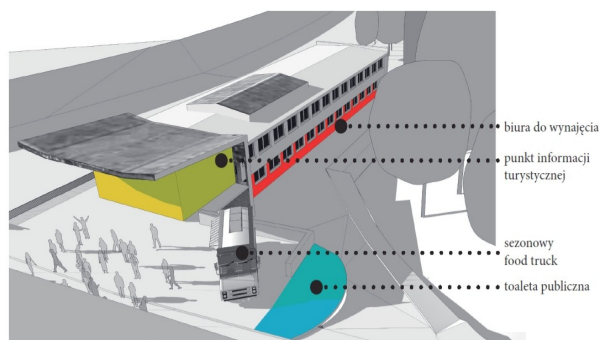
dotąd wprowadza się punkt informacji turystycznej i toaletę publiczną – dwie funkcje, których brak jest ewidentny i dotkliwy.⁵

Wariant 2 – „remont i modernizacja” – tu założono przeprowadzenie prac remontowych w większej skali, obejmujących termomodernizację budynku i udostępnienie do najmu niewykorzystywanych obecnie, zarówno z powodu złego stanu technicznego jak i trudnej dostępności, pomieszczeń.

Rys. 2. Szkic wariantu 1
Fig. 2. Scetch of variant 1

Źródło: Opracowanie studenckie: Ł.Harat

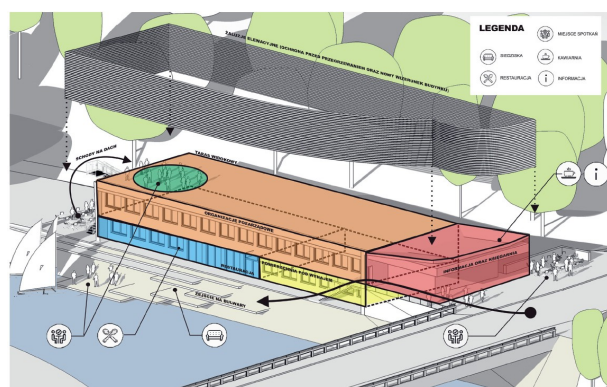

Rys. 3. Szkic wariantu 2
Fig. 3. Scetch of variant 2

Źródło: Opracowanie studenckie: Ł.Harat

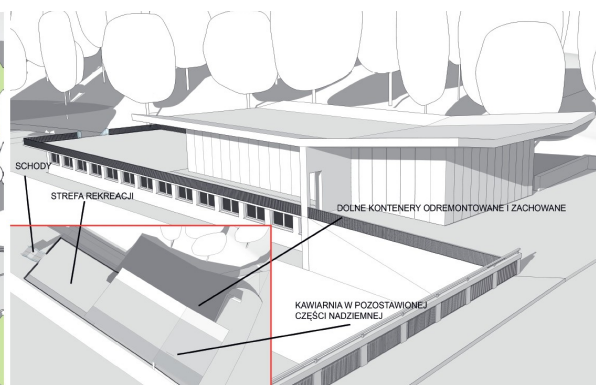
Wariant 3 – „modernizacja i zmiana wyglądu” zakłada przeprowadzenie poważniejszych zmian związanych zarówno z układem funkcjonalno-przestrzennym budynku, modernizacją techniczną jak i jego wyglądem. Zachowana jest jednak cała konstrukcja obiektu.

Wariant 4 – „przebudowa” jest opcją częściowego rozebrania budynku i jego przebudowy z wprowadzeniem nowych funkcji odpowiadających lokalizacji obiektu w mieście.

Rys. 4. Szkic wariantu 3
Fig. 4. Scetch of variant 3

Źródło: Opracowanie studenckie: A.Hałat

Rys. 5. Szkic wariantu 4
Fig. 5. Scetch of variant 4

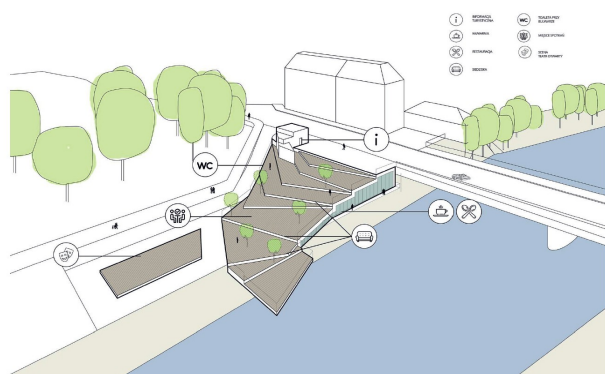
Źródło: Opracowanie studenckie:
P. Rożnowski, N. Seniuk

Wariant 5 – „wyburzenie i wprowadzenie nowej kubatury” zakłada rozebranie istniejącego budynku i wzniesienie (z możliwym wykorzystaniem fundamentów) zupełnie

⁵ Wariantu „zerowego”, przyjętego jako jeden z bazowych w opracowywanej metodzie badawczej, nie rozpatrywano z powodu bezdyskusyjnej konieczności wykonania minimalnego zakresu napraw dla powstrzymania procesu degradacji technicznej budynku.

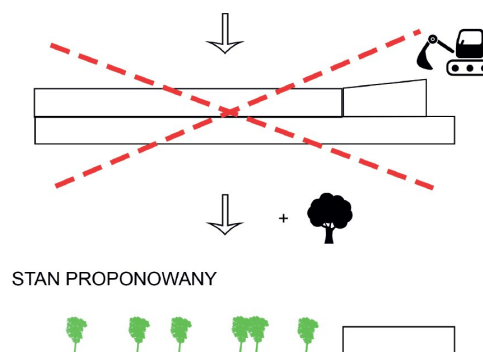
nowego obiektu, niezakłócającego swoją formą panoramy miasta widzianej od strony mostu, mieszczącego funkcje o istotnym znaczeniu kulturowym.

Wariant 6 – „wyburzenie i zagospodarowanie zielenią” to wariant kompletnego rozebrania istniejącego obiektu i zagospodarowanie miejsca po nim w postaci otwartego terenu rekreacyjnego, minimalizujący koszty inwestycji i utrzymania.

Rys. 6. Szkic wariantu 5
Fig. 6. Sketch of variant 5

Źródło: Opracowanie studenckie: K.Lis

Rys. 7. Schemat wariantu 6
Fig. 7. Scheme of variant 6

Źródło: Opracowanie studenckie: Ł.Harat

Wstępne zestawienie przewidywanych efektów hipotetycznej realizacji poszczególnych wariantów zostało wykonane w trzech podstawowych grupach kategorii: efektów społeczno-kulturowych, środowiskowo-przestrzennych i gospodarczych.

Przewidywane skutki realizacji poszczególnych wariantów ujawniały kolejno wewnątrz trzech wstępnie przyjętych grup kolejne kategorie porównawcze, które były następnie używane do prognozowania skutków w pozostałych wariantach. Ich wyprowadzanie na podstawie efektów, jakie można przewidywać w przypadku realizacji któregoś z rozpatrywanych wariantów jest sposobem na uzyskanie pełniejszego zestawu kryteriów porównawczych oraz na porównywanie wszystkich wariantów podług tych samych kryteriów. Jak pokazuje doświadczenie przy tego typu podejściu pozwala to też na ujawnienie zawczasu skutków, które bez przyłożenia stosownej kategorii nie byłyby prawdopodobnie w ogóle przedmiotem namysłu i oceny.

5. Rezultaty badań

Rezultatem przeprowadzonych badań są załączone tabele, pokazujące różnorodność możliwych kierunków działań i pozwalające porównywać je z uwagi na przewidywane skutki w różnych sferach i na wykorzystanie lokalnych, unikatowych zasobów.

Pierwsza tabela zawiera zestawienie przewidywanych skutków realizacji poszczególnych wariantów w trzech, wstępnie przyjętych, grupach kategorii. Poszczególne kategorie zostały wyprowadzone na podstawie rozważanych dla kolejnych wariantów efektów ich realizacji.

Zestawienie pokazuje zarówno skutki pozytywne jak i negatywne a także utracone korzyści, wynikające z tego, że każdy wybór jest równocześnie odrzuceniem innych możliwości. Te możliwości są w znacznej mierze związane z użyciem lokalnych zasobów, które mogą zostać lepiej lub gorzej wykorzystane, niewykorzystane (ale zachowane i potencjalnie możliwe do wykorzystania w przyszłości) albo definitywnie utracone (w całości lub częściowo). To zestawienie jest zawarte w kolejnych trzech tabelach.

Przedstawione tabele nie są skończonym opracowaniem. W takiej formie mogłyby stanowić materiał wstępny do debaty, która skutkowałaby uzupełnianiem i rozbudową zestawień o nowe kategorie. Podobnie jak w teorii ugruntowanej badanie jest w pewnym sensie stale otwarte na nowe dane oraz dyskusję, w tym przypadku stanowiącą rdzeń procesu partycypacji społecznej.

Dodatkowym walorem tak uzyskanego finalnie materiału byłoby dobre przygotowanie do opracowywania projektu. Z jednej strony wskazanie słabych stron (przez porównanie z pozytywnymi efektami innych wariantów i uwidocznienie „straconych okazji”) zwraca uwagę na aspekty wymagające poprawy w trakcie dalszych prac nad koncepcją w wybranym wariantcie. Z drugiej – lepszy wgląd w zasoby i możliwości ich wykorzystania, jaki uzyskujemy w tej metodzie, jest szansą na rozwinięcie lub modyfikację wybranej koncepcji tak, by w większym stopniu je uwzględniała.

6. Dyskusja i wnioski

Porównywanie wariantowych koncepcji zagospodarowania jest stosowane w praktyce, jednak nie zawsze i zazwyczaj w sytuacji poszukiwania najlepszego sposobu rozwiązania konkretnego zadania projektowego. Często wówczas przybiera formę konkursu, co w praktyce daje niewielkie możliwości otwartej dyskusji nad stopniem wykorzystania (i utraty) lokalnych zasobów w poszczególnych propozycjach, nie daje też miejsca na pogłębienie i interaktywność samego procesu opracowywania koncepcji ani na włączenie w proces wypracowywania rozwiązania szerszej rzeszy przyszłych użytkowników.

Uzyskane wyniki badawcze pokazują, że zastosowanie opracowywanej metody badań przedprojektowych daje zdecydowanie lepszy ogłąd zarówno istniejących zasobów i uwarunkowań jak i wynikających stąd możliwości rozwojowych⁶. Większa świadomość złożoności sytuacji nie tyle ułatwia wybór, co daje szansę na to, że będzie on lepszy. Debata i podejmowanie decyzji na podstawie tak przygotowanego materiału wydaje się też zdecydowanie bardziej produktywnym i odpowiedzialnym działaniem niż plebiscyty organizowane z użyciem dychotomicznie przedstawionej sytuacji okraszanej marketingową retoryką, co najczęściej możemy obserwować w przypadkach przeprowadzanych w naszych miastach „konsultacji społecznych”.

⁶ Porównując do sytuacji dyskusji zakleszczonej w dychotomii „wyburzyć-zostawić”

Tabela 1

Przewidywane efekty realizacji poszczególnych wariantów

Kategoria przewidywanych efektów	Wariant 1 – drobny remont	Wariant 2 – remont i modernizacja	Wariant 3 – modernizacja i zmiana wyglądu	Wariant 4 – przebudowa	Wariant 5 – wyburzenie i wprowadzenie nowej kubatury oraz tarasów	Wariant 6 – wyburzenie, zagospodarowanie zielenią
PRZEWIDYWANE EFEKTY KULTUROWO - SPOŁECZNE						
Problem traumy podziału miasta	Możliwość przepracowania	Możliwość przepracowania	Możliwość przepracowania, Osłabienie źródeł reminiscencji	Znaczne osłabienie źródeł reminiscencji, ryzyko utrwalania resentymentów	Znaczne osłabienie źródeł reminiscencji, ryzyko utrwalania resentymentów	Znaczne osłabienie źródeł reminiscencji, ryzyko utrwalania resentymentów
Kwestie tożsamościowe i kulturotwórcze	Szansa na kształtowanie bardziej otwartych i dojrzałych postaw, ryzyko utrwalenia konfliktu światopoglądowego i polaryzacji stanowisk.	Szansa na kształtowanie bardziej otwartych i dojrzałych postaw, ryzyko utrwalenia konfliktu światopoglądowego i polaryzacji stanowisk.	Szansa na kształtowanie bardziej otwartych i dojrzałych postaw	Zależnie od szczegółowych rozwiązań	Ryzyko sprzyjania postawom zamykania się w mitach historycznych	Ryzyko sprzyjania postawom zamykania się w mitach historycznych
Efekty wizerunkowe	Drobna poprawa wyglądu wjazdu do polskiej części miasta, konieczność akceptacji „dramatyzmu” przekazu symbolicznego „mamy trudną historię”	Drobna poprawa wyglądu wjazdu do polskiej części miasta, drobna możliwość kształtowania przekazu symbolicznego.	Znacząca poprawa wyglądu wjazdu do polskiej części miasta, możliwość kształtowania przekazu symbolicznego.	Duża poprawa wyglądu wjazdu do polskiej części miasta, lepsza ekspozycja Góry Zamkowej, duża możliwość kształtowania przekazu symbolicznego.	Duża poprawa wyglądu wjazdu do polskiej części miasta, lepsza ekspozycja Góry Zamkowej, duża możliwość kształtowania przekazu symbolicznego.	Poprawa wyglądu wjazdu do polskiej części miasta, lepsza ekspozycja Góry Zamkowej, wizerunek nostalgiczny „dawne, dobre czasy”
Zaspokojenie potrzeb mieszkańców w zakresie rekreacji i odpoczynku	Księgarnia, spotkania, dyskusje, warsztaty, zachowanie sytuacji słabego połączenia Alei Piastowskiej z ul. Zamkową	Księgarnia, spotkania, dyskusje, warsztaty, sezonowa gastronomia, zachowanie sytuacji słabego połączenia Alei Piastowskiej z ul. Zamkową	Całoroczna gastronomia, możliwość organizowania spotkań, debat, itp. lepsze połączenie Alei Piastowskiej z ul. Zamkową, przyjazne nabrzeże	Taras widokowy, amfiteatr, zejście do rzeki, Miejsce otwarte na potrzeby użytkowników - kawiarnia całoroczna z możliwością organizowania spotkań, debat, itp. atrakcyjne miejsce przy nabrzeżu, dobre połączenie Alei Piastowskiej z ul. Zamkową	Kawiarnia całoroczna, tarasy widokowe, zejście do wody, miejsce wypoczynku, informacja turystyczna, toaleta, scena, teatr, dobre połączenie Alei Piastowskiej z ul. Zamkową	Połączenie Alei Piastowskiej z ul. Zamkową, otwarty teren rekreacyjny nad Olzą
Atrakcje dla turystów	Księgarnia, spotkania, dyskusje	Księgarnia, spotkania, dyskusje, informacja turystyczna, sezonowa gastronomia	Informacja turystyczna, całoroczna gastronomia z możliwością organizowania spotkań, debat, itp. lepsze połączenie Alei Piastowskiej z ul. Zamkową, przyjazne nabrzeże	Informacja turystyczna, Taras widokowy, amfiteatr, zejście do rzeki, Miejsce otwarte na potrzeby użytkowników - kawiarnia całoroczna z możliwością organizowania spotkań, debat, itp. z atrakcyjne miejsce przy nabrzeżu, dobre połączenie Alei Piastowskiej z ul. Zamkową	Kawiarnia całoroczna, tarasy widokowe, zejście do wody, miejsce wypoczynku, informacja turystyczna, toaleta, scena, teatr, dobre połączenie Alei Piastowskiej z ul. Zamkową	Poprawa ekspozycji wzgórza zamkowego (zasłoniętego drzewami), Połączenie Alei Piastowskiej z ul. Zamkową, otwarty teren rekreacyjny nad Olzą
Zaspokajanie innych potrzeb społecznych	Kontynuowanie działalności organizacji pozarządowych,	Kontynuowanie działalności organizacji pozarządowych,	Kontynuowanie działalności organizacji pozarządowych,	Kontynuowanie części działalności organizacji	Zaprzestanie działalności organizacji pozarządowych w	Zaprzestanie działalności organizacji pozarządowych w

	wystawy, dyskusje debaty, świetlica dla dzieci, wolontariat	wystawy, dyskusje debaty, świetlica dla dzieci, wolontariat	wystawy, dyskusje debaty, świetlica dla dzieci, wolontariat	pozarządowych, wystawy, warsztaty (ceramiczne?), utrata świetlicy	tym miejscu, utrata świetlicy	tym miejscu, utrata świetlicy
Możliwości organizacji imprez artystycznych	Sala i zaplecze lokalowo - organizacyjne Krytyki Politycznej	Sala i zaplecze lokalowo - organizacyjne Krytyki Politycznej	Sala i zaplecze lokalowo - organizacyjne Krytyki Politycznej, taras obok budynku, sala kawiarni	Amfiteatr, scena plenerowa, miejsce na projekcje filmów, sala kawiarni	Możliwość organizowania koncertów, spotkań- na tarasach nabrzeżnych oraz we wnętrzu lokalu, Współpraca z Zamkiem - np. wystawy sezonowe na zewnątrz + galeria (sezonowa) wewnątrz	Ograniczone do imprez plenerowych
Organizacje ważne dla kultury lokalnej	Zachowanie działalności istniejących organizacji społecznych, dobrze osadzonych w lokalnym środowisku	Zachowanie działalności istniejących organizacji społecznych, dobrze osadzonych w lokalnym środowisku	Zachowanie działalności istniejących organizacji społecznych, dobrze osadzonych w lokalnym środowisku	Zachowanie części działalności istniejących organizacji społecznych, likwidacja świetlicy Krytyki Politycznej	Likwidacja działalności istniejących organizacji społecznych	Likwidacja działalności istniejących organizacji społecznych
Ryzyka	Dalsza degradacja techniczna tworząca klimat przyzwolenia na zachowania niepożądane (np. załatwianie potrzeb fizjologicznych przy budynku)			Pogorszenie sytuacji dzieci z rodzin patologicznych	Pogorszenie sytuacji dzieci z rodzin patologicznych	Pogorszenie sytuacji dzieci z rodzin patologicznych, Możliwość degradacji i powstania miejsca sprzyjającego zachowaniom niepożądanym
Efekty długofalowe	Ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego, inkluzywny rozwój społeczny	Ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego, inkluzywny rozwój społeczny	Ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego, inkluzywny rozwój społeczny	Rozwój społeczny, utrwalanie podziałów społecznych	Duma mieszkańców miasta z atrakcyjnego obiektu w eksponowanym miejscu	Utrwalanie historycznego i konserwatywnego wizerunku miasta

Tabela 1 c.d.

Przewidywane efekty realizacji poszczególnych wariantów c.d.

PRZEWIDYWANE EFEKTY ŚRODOWISKOWO - PRZESTRZENNE						
Stopień ingerencji	Brak ingerencji	Niewielka ingerencja	Niewielka ingerencja, tarasy nad wodą	Ingerencja średniej skali, tarasy nad wodą	Duża ingerencja, konieczność zejścia poniżej poziomu posadowienia obecnego budynku	Duża ingerencja, zwiększenie ilości terenów zieleni, możliwość częściowej renaturyzacji
Walory krajobrazowe	Poprawa wyglądu budynku - ściana bluszczu	Poprawa wyglądu budynku - ściana bluszczu	Poprawa wyglądu budynku - nowa elewacja	Poprawa walorów architektonicznych budynku, częściowe odsłonięcie Góry Zamkowej, lepsze wpasowanie w krajobraz, uatrakcyjnienie wizualne ważnego miejsca	Budynek wkomponowany w naturalny krajobraz rzeki i parku, wyeksponowanie Góry Zamkowej, wpasowanie budynku w kontekst miejsca, atrakcyjna bryła budynku tarasowo łączącego ul. Zamkową z Aleją Piastowską, rzeką i parkiem, kawiarnia i toaleta miejska	Wyeksponowanie Góry Zamkowej, możliwa do wykorzystania dla celów kompozycyjnych różnica poziomów
Układ komunikacyjny	Zachowanie stanu słabego połączenia ul. Zamkowej z Aleją Piastowską	Zachowanie stanu słabego połączenia ul. Zamkowej z Aleją Piastowską	Zachowanie stanu istniejącego, wprowadzenie dodatkowego połączenia ul. Zamkowej z Aleją Piastowską poprzez taras kawiarniany	Zachowanie stanu istniejącego, wprowadzenie dodatkowego połączenia ul. Zamkowej z Aleją Piastowską poprzez taras kawiarniany	Duża poprawa połączenia ul. Zamkowej z Aleją Piastowską szerokie tarasy, zejście do rzeki	Połączenie ul. Zamkowej z Aleją Piastowską, od strony skrzyżowania z Głęboką - otwarcie na rzekę (niezbyt atrakcyjny widok przeciwnieległego brzegu)
Ryzyko związane z sąsiedztwem rzeki	Tak jak obecnie	Tak jak obecnie	Zagrożenie tarasów w przypadku podniesienia stanu wody	Zagrożenie tarasów w przypadku podniesienia stanu wody	Ryzyko podtapiania z uwagi na głębokie posadowienie	brak
PRZEWIDYWANE EFEKTY GOSPODARCZE						
Koszty realizacji	kilkadziesiąt tysięcy złotych	ok. 500 tys. złotych	ok. 1,5 - 2 mln zł	ok. 2 mln zł	ok. 5 mln zł	ok. 500 tys. złotych
Koszty utrzymania	Tak jak obecnie	Niższe niż obecnie	Niższe niż obecnie	Niższe niż obecnie	Niższe niż obecnie	Dużo niższe niż obecnie
Potencjał generowanie dochodów	Tak jak obecnie	Powiększony o najem dodatkowych pomieszczeń	Powiększony o najem dodatkowych pomieszczeń, kawiarnia	najem pomieszczeń (mniejsza powierzchnia), kawiarnia	Kawiarnia, restauracja (mniejsza powierzchnia)	brak

Źródło: Opracowanie własne na podstawie pracy studenckiej wykonanej przez: Ł. Harat, A. Hałat, K. Lis, A. Osóbka, P. Rożnowski, N. Seniuk

Tabela 2

Wykorzystanie zasobów lokalnych w poszczególnych wariantach

WYKORZYSTYWANE ZASOBY LOKALNE						
Kategoria zasobów	Wariant 1 – drobny remont	Wariant 2 – remont i modernizacja	Wariant 3 – modernizacja i zmiana wyglądu	Wariant 4 – przebudowa	Wariant 5 – wyburzenie i wprowadzenie nowej kubatury oraz tarasów	Wariant 6 – wyburzenie, zagospodarowanie zielenią
Społeczne	Osadzone w lokalnej strukturze społecznej organizacje o charakterze pomocowym i rozwojowym	Osadzone w lokalnej strukturze społecznej organizacje o charakterze pomocowym i rozwojowym	Osadzone w lokalnej strukturze społecznej organizacje o charakterze pomocowym i rozwojowym	Częściowo - osadzone w lokalnej strukturze społecznej organizacje o charakterze rozwojowym		
Symboliczne	Relikt budynku Strażnicy na tle Góry Zamkowej – jako „trudny” i „bolesny” symbol traumy podziału miasta, wieloznaczny symbol „granicy”	Relikt budynku Strażnicy na tle Góry Zamkowej – jako „trudny” i „bolesny” symbol traumy podziału miasta, wieloznaczny symbol „granicy”	Podnóże Góry Zamkowej – historyczny wjazd do miasta, częściowo - relikty budynku Strażnicy jako symbol traumy podziału miasta	Podnóże Góry Zamkowej – historyczny wjazd do miasta, częściowo - relikty budynku Strażnicy jako symbol traumy podziału miasta	Podnóże Góry Zamkowej – historyczny wjazd do miasta	Podnóże Góry Zamkowej – historyczny wjazd do miasta
Techniczne	Istniejący budynek i zagospodarowanie terenu	Istniejący budynek i zagospodarowanie terenu, nieużytkowane obecnie pomieszczenia	Istniejący budynek i zagospodarowanie terenu, nieużytkowane obecnie pomieszczenia	Częściowo – konstrukcja istniejącego budynku	Ewentualnie częściowo fundamenty i uzbrojenie terenu	
Środowiskowe			Bliskość rzeki - możliwość zejścia do wody	Bliskość rzeki - możliwość zejścia do wody, częściowo - walory przyrodnicze Góry Zamkowej	Bliskość rzeki - możliwość zejścia do wody, walory przyrodniczo - krajobrazowe Góry Zamkowej	Bliskość rzeki - możliwość zejścia do wody, walory przyrodniczo - krajobrazowe Góry Zamkowej
Przestrzenne	Bliskość Zamku - współpraca kulturowa,	Bliskość zamku - współpraca kulturowa	Bliskość zamku - współpraca kulturowa Bliskość bulwarów rzeki	Wykorzystanie położenia (walory widokowe) Różnica poziomów ulicy Zamkowej i Alei Piastowskiej	Położenie na skrzyżowaniu Alei Piastowskiej i ulicy Zamkowej Różnica poziomów ulicy Zamkowej i Alei Piastowskiej	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie pracy studenckiej wykonanej przez: Ł. Harat, A. Hałat, K. Lis, A. Osóbka, P. Rożnowski, N. Seniuk

Tabela 3

Niewykorzystane zasoby lokalnych w poszczególnych wariantach

NIEWYKORZYSTANE ZASOBY LOKALNE						
Kategoria zasobów	Wariant 1 – drobny remont	Wariant 2 – remont i modernizacja	Wariant 3 – modernizacja i zmiana wyglądu	Wariant 4 – przebudowa	Wariant 5 – wyburzenie i wprowadzenie nowej kubatury oraz tarasów	Wariant 6 - wyburzenie, zagospodarowanie zielenią
Spółeczne				Osadzone w lokalnej strukturze społecznej organizacje o charakterze pomocowym i rozwojowym	Osadzone w lokalnej strukturze społecznej organizacje o charakterze pomocowym i rozwojowym	Osadzone w lokalnej strukturze społecznej organizacje o charakterze pomocowym i rozwojowym
Symboliczne					Relikt budynku Strażnicy na tle Góry Zamkowej – jako „trudny” i „bolesny” symbol traumy podziału miasta,	Relikt budynku Strażnicy na tle Góry Zamkowej – jako „trudny” i „bolesny” symbol traumy podziału miasta,
Techniczne					Istniejący budynek i zagospodarowanie terenu	Istniejący budynek i zagospodarowanie terenu
Środowiskowe	Bliskość rzeki - możliwość zejścia do wody	Bliskość rzeki - możliwość zejścia do wody				
Przestrzenne	Wykorzystanie położenia (walory widokowe) Różnica poziomów ulicy Zamkowej i Alei Piastowskiej	Wykorzystanie położenia (walory widokowe) Różnica poziomów ulicy Zamkowej i Alei Piastowskiej				

Źródło: Opracowanie własne na podstawie pracy studenckiej wykonanej przez: Ł. Harat, A. Hałat, K. Lis, A. Osóbka, P. Rożnowski, N. Seniuk

Tabela 4

Trwale utracone zasoby lokalnych w poszczególnych wariantach

TRWALE UTRACONE/POMNIEJSZONE ZASOBY LOKALNE						
Kategoria zasobów	Wariant 1 – drobny remont	Wariant 2 – remont i modernizacja	Wariant 3 – modernizacja i zmiana wyglądu	Wariant 4 – przebudowa	Wariant 5 – wyburzenie i wprowadzenie nowej kubatury oraz tarasów	Wariant 6 – wyburzenie, zagospodarowanie zielenią
Społeczne				Osadzone w lokalnej strukturze społecznej organizacje o charakterze pomocowym i rozwojowym	Osadzone w lokalnej strukturze społecznej organizacje o charakterze pomocowym i rozwojowym	Osadzone w lokalnej strukturze społecznej organizacje o charakterze pomocowym i rozwojowym
Symboliczne					Relikt budynku Strażnicy na tle Góry Zamkowej – jako „trudny” i „bolesny” symbol traumy podziału miasta,	Relikt budynku Strażnicy na tle Góry Zamkowej – jako „trudny” i „bolesny” symbol traumy podziału miasta,
Techniczne				Część istniejącego budynku i zagospodarowania terenu	istniejący budynek i zagospodarowanie terenu	istniejący budynek i zagospodarowanie terenu
Środowiskowe						
Przestrzenne						

Źródło: Opracowanie własne na podstawie pracy studenckiej wykonanej przez: Ł. Harat, A. Hałat, K. Lis, A. Osóbka, P. Rożnowski, N. Seniuk

Badanie/prognozowanie skutków założonych działań jest obarczone znacznym stopniem niepewności. Najbardziej chyba znany przykład takiego badania – porównawcza analiza skutków różnych sposobów realizacji zabezpieczenia przeciwpowodziowego ujścia Skaldy – jest z jednej strony spektakularnym przykładem skuteczności takiego podejścia, z drugiej pokazuje jak wielkim wysiłkiem jest rzetelne przeprowadzenie takich badań oraz jakiego zaangażowania i czasu wymaga. Osobną sprawą jest to, że był w tym przypadku dostępny materiał badawczy w postaci obserwowanych skutków realizacji podobnych inwestycji z użyciem zapór. [zob. 5, s. 42-51]. Wydaje się jednak, że zastosowanie nawet mocno spekulatywnego ale szerokiego, uzyskanego z użyciem różnych perspektyw, obrazu sytuacji jako podstawy namysłu i dyskusji jest lepszym sposobem działania niż przyjmowanie pojawiającego się w jednej, utartej optyce rutynowego rozwiązania.

Przewidywane efekty zostały wyconcypowane poprzez dyskusje w gronie studentów, co może budzić słuszne wątpliwości w kwestii ich trafności i kompletności. Taki sposób działania wynikał zarówno z możliwości czasowych i organizacyjnych jak i z założonego – testowego – sposobu przeprowadzenia badań. Zdecydowanie lepszym i zgodnym z opracowywaną metodą, rozwiązaniem byłoby poszerzenie grona osób przewidujących bliższe i dalsze skutki hipotetycznej realizacji o lokalnych ekspertów: miejskich urzędników z różnych wydziałów oraz przedstawicieli lokalnej społeczności, przedsiębiorców itp.⁷

BIBLIOGRAFIA

1. Glaser Barney G., Strauss Anselm L. Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego, przeł. Gorzko M., wyd. Nomos, Kraków 2009.
2. Janik M. Identyfikacja i interpretacja miejskich zasobów przestrzennych [w:] „Stare i nowe” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej zeszyt 7, Sitek S. red. wyd. Polskie Towarzystwo Geograficzne, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec 2016 (s.133-144).
3. Janik M. Przestrzeń miasta jako otwarte muzeum [w:] „Sfera publiczna – przestrzeń – muzeum. O zmieniającej się roli instytucji kultury” Cymbrowski B., Nieroba E. Red., Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2017 (s. 221-236).
4. Konecki K. Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana, Wydawnictwo Naukowe PAN, Warszawa 2000.
5. Linstone Harold A. i inni Koncepcje wielorakiej perspektywy, przeł. Dreger W. [w:] Gasparski W., Miller D. red. Projektowanie i systemy. Zagadnienia metodologiczne nauk praktycznych (stosowanych) t. VI, wyd. PAN 1984, (s. 39-72).
6. Ziobrowski Z., Rębowska A. Wstęp do urbanistyki operacyjnej, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Kraków 2001.

⁷ Takie działanie było również planowane. Uzyskany materiał miał być przekazany Urzędowi Gminy wraz z propozycją jego weryfikacji i uzupełnienia, jednak zanim prace zostały zakończone Urząd podjął decyzję o wyburzeniu obiektu i wypowiedział umowy najmu dotychczasowym użytkownikom, równocześnie ogłaszając konkurs na koncepcję zagospodarowania terenu przy Moście Przyjaźni.

PRZEDPROJEKTOWE BADANIA PRZESTRZENI MIEJSKIEJ. PRZYKŁAD ZASTOSOWANIA NARZĘDZIA BADAWCZEGO

Streszczenie

Referat przedstawia, poprzez rezultaty jednej z prób praktycznego zastosowania, koncepcję opracowywanego narzędzia badawczego, będącego częścią autorskiej metody badań przedprojektowych.

Badania przedprojektowe obszarów miejskich, które z różnych względów mają być przekształcone, są podejmowane zazwyczaj w sytuacji już zdefiniowanej nowej funkcji lub wręcz inwestycji. Tym samym są one szczegółowo zorientowane i nie dają pełnej, ogólnej wiedzy o przedmiocie badań, która pozwoliłaby np. poddać dyskusji i rzetelnie ocenić planowane wykorzystania terenu lub opuszczonych budynków uwzględniając zarówno miejskie zyski jak i utracone korzyści. W praktyce planistycznej z kolei dyspozycje funkcjonalno-przestrzenne poprzedzają wprawdzie decyzje lokalizacyjne ale czynione są z poziomu strategicznego, zaś studia i badania, na których bazują są prowadzone w dużej skali, co w naturalny sposób ogranicza ich dokładność. Opracowywana metoda badań przedprojektowych, opierająca się na zmiennej perspektywie poznawczej, jest przewidziana dla przedsięwzięć miejskich mniejszej skali, a także dla wykorzystania przestrzeni niezagospodarowanych, „odpadowych” oraz obiektów, których funkcje się zdeaktualizowały. Ma ona być pomocna w efektywnym wykorzystywaniu miejskich zasobów przestrzennych, a także ułatwiać proces uspołecznienia dysponowania tymi zasobami.

Badania testowe, przedstawione w referacie, były prowadzone z udziałem studentów studiów 2. stopnia w ramach przedmiotu fakultatywnego „Przedprojektowe badania przestrzeni miejskiej”. Opisany w artykule przykład dotyczy badania możliwości wykorzystania budynku dawnej strażnicy na granicy polsko-czeskiej w Cieszynie.

Uzyskany materiał pokazuje możliwości opracowywanego narzędzia, również w kontekście badań możliwości zaspokajania potrzeb różnych użytkowników przestrzeni miejskiej.

PRE-DESIGN STUDIES OF URBAN SPACE. RESEARCH METHOD CASE

Summary

The paper presents some results of practical test and through it the outline of research tool – a part of, being constructed, author's methodology of pre-design urban space studies.

Pre-design studies of small scale urban space, usually start just in advance of definite design, while main intentions are defined and general decisions are taken. Thus there is no opportunity to thoroughly recognize all local resources and discuss its specific use taking in account city's profits and lost benefits. On the other hand planistic studies, which are made as pre-design strategic reserches usually lack accurancy because of its large scale. Presented in this paper author's pre-design studies tool, based on multiple cognitive perspective, is designed for resolving small urban space problems. It adresses such cases as urban wasteland, abandon buildings or constructions. It could be helpful in city's resources civic governance and proper use.

Presented in this article test study was taken under academic course „Pre-design studies of urban space” with participation of several students of master degree.

The case of study was old frontier watchtower building in Cieszyn. The results shows some prospect of being designed tool usability also for different city space users needs.